

Pályázó: Félegyházi Zoltánné

„Áldást az égből, hűséget a földből”

Adalékok és epizódok a gömöri és a nyíregyházi evangélikus egyház történetéből két lelkész életútján keresztül

Templomalapítók Nyíregyházán

A nyárvégi délután napfénye megcsillan legrégebb nyíregyházi műemlékünk, a **Luther téri evangélikus nagytemplom** aranyozott toronygömbjén és impozáns tornyán.

A hosszú török dúlás; majd II. Rákóczi Ferenc szabadságharca alatt sokat szenvedett környékünk. Az elszegényedés, a járványok, az elvándorlás következtében a 18. század közepére a város valóságos pusztasággá változott. Károlyi Ferenc, a szatmári békeszerző Károlyi Sándor fia elhatározta a vidék betelepítést.

Először katolikus vallásúakkal próbálkozott, de nem járt sikerrel. Szarvason keresztül utazván kedvező kilátásokkal kecsegtette a szarvasiakat, Harruckern báró költözködni készülő jobbágyait.

Petrikovics János csizmadia Szarvasról 134 családot hozott más Békés megyeikkel együtt, Mezőberény, Orosháza környékéről is csatlakoztak. Jöttek a Felvidékről, Zólyomból, Hontból, Gömörből, Borsodból, Liptó megyéből. Mintegy 225 család telepedett le Cserkesz pusztán. „A Szarvasról bevándorolt tirpákok bizony rövidesen kifizették a grófokat, megvette a zsellér a földesúr földjét jó aranyon és ezüstön... De vajon mit csináltak azalatt az otthonmaradott szarvasiak? Azok gazdagodnak csak igazán- mondták még az én gyermekkoromban nagyot sóhajtva a nyíregyházi gazdák.”¹

A telepítőlevelet 1753. május 19-én adta át Károlyi Ferenc Petrikovics csizmadiának.

A pápens értelmében „templomot építhetnek magoknak a micsodás tetczik és papot is tarthatnak, amennyivel beérik.”²

Rácz Demeter írt is Károlyi Ferencnek, ki sógora volt, hogy hozasson evangélikus papot. Templomot építettek, igaz csak nádfedelű csűrtemplomot, és papjuk is lett Wandlik Márton személyében.

Szabad vallásgyakorlásuk nem volt zavartalan. Wandlik Márton lelkész a Bujtosi tónál bujdosott az üldöztetések miatt, templomukat is lerombolták.

II. József türelemi rendelete értelmében kezdték el építeni a mai templomot, Schmal Sámuel lelkészsége alatt. II. József 1783-ban két lelkész és három tanító alkalmazását engedélyezte, ezért hálából emléktáblát is helyeztek el a kalapos király tiszteletére a sekrestye külső oldalán az ajtó felett.³

A templom két és fél évig épült, az 1754-es összeíráskor már 2500-ra emelkedett a lakosság száma, így mérete is ehhez igazodott. A követ Bodrogkeresztúrról hordták az építkezéshez. A harangot a békési evangélikusok hozták magukkal és az ellenreformáció idején egy tanyán, szénaboglyában rejtegették. Később háromszor újra öntötték és megnagyobbították. Ez most városunk legnagyobb harangja, 1764 kg-os súlyával 1903-ban nyerte el mai formáját Sopronban Seltenhofer Frigyes és Fiai Harangöntő Gyárban. Rajta olvasható a két korábbi harangfelirat is.

A középső, 785 kg-os harangot 1922-ben öntötték Szlezák László műhelyében.

A legkisebb harangból a II. világháború idején ágyút öntöttek. A rekvirálók nem tudták a harangot leengedni a toronyból, s az tartókötelének szakadása után darabokra törve hullott a porba az összesereglett hívők nagy fájdalomra és megbotránkozására⁴

A 12 kisharangból álló szerkezetet ugyancsak Szlezák László készítette, de –az akkori lakosság nagy csalódására – csak három evangélikus éneket tud játszani.

Ezek: „Erős vár a mi Istenünk” „Jövel Szentlélek Úristen”, „Ki dolgát mind az Úrra hagyja” (Most a 2. hallható.)⁵

A templom szentelésére 1786. október 22-én került sor, majd a belső berendezései is elkészült, és a folyamatos gyarapodás, áldozatkész adakozásból eredő restaurálás és szépítés eredményeként lett városunk patinás ékköve.

„Már van is új neve Nyíregyházának a XIX. században a közeli Debrecen („a Kálvinista Róma”) mellett elnevezik őt „lutheránus Rómának”, ahol vasárnaponként asszonynak, férfinak egyaránt nagy kapcsos imádságos könyv van a hóna alatt, mint valamely jelvény, amely az őslakoságot példázza.”⁶

Ősök nyomában

Habár születésemkor római katolikus vallásúnak kereszteltek – és azóta is ennek vallom magam – életem 73 éve alatt- melynek nagyrészt Nyíregyházán töltöttem – számtalanszor megfordultam az evangélikus templomban. Többek között ökumenikus imaheti istentiszteletek, zenés orgona áhítatok alkalmával is. Mindig megragad egyszerűségében méltóságteljes, ünnepélyes belső tere. A műemlékekhez – így a templomokhoz és templombelsőkhöz fűződő – felekezettől független-vonzódással és érdeklődéssel szemlélek minden részletet.

A keleti fal jobb oldalán elhelyezett nagy márványtáblát olvasva különös érzés kerített hatalmába.

Ezen örökítették meg az alapítás óta itt szolgáló lelkészek nevét és szolgálati idejét. Két nevet olvasva

Bartholomeidesz János 1861-1900

Bartholomeidesz Károly 1861-1873

eszembe ötlött, hogy a Szarvason élt nagybátyámnak, **Takács Istvánnak** felmenői között **Bartholomeidesz** rokonokról halottam. Nagybátyám felesége, anyám húga, keresztanyám **Perczel Mária** kiknél többször töltöttem kedves napokat Szarvason. Így a Tessedik Sámuelről elnevezett evangélikus ótemplomban is lehettem, mely a nyíregyházihoz hasonlóan nagyméretű, háromezer hívő befogadására alkalmas.

A név nem olyan gyakori, hogy ne vetette volna fel az esetleges felmenők meglétét, így elhatároztam, hogy ennek utána járok és megpróbálom felfedni a rokoni szálakat a lelkészek és elhunyt nagybátyám ősei nyomában.

A történelem szálai szerteágazóak és messzire vezetnek azt, aki a régmúltban élők sorsában kutakodik.

A család eredete

A **Bartholomaeides** család különleges helyet foglal el magyar illetve a szlovák családtörténetben. A család Turóc megyéből származott és származásuk a nemes Eördögh családra vezethető vissza. A névváltoztatás 1580 előtt következhetett be, mivel egyikük már ez évben Bartholomaeides vezetéknevvel írt alá. Ő evangélikus pap volt, **Eördögh Bertalantól** született.

(Itt pontosítom a nevet: eredendően és a családi forrásokban mindenütt Bartholomaeidesnek írták a fellelhető adatok szerint. A görögös eredetű név latinosan: Bartholomaeus, azaz Bertalan fia. A latin „ae” helyett a márványtáblán „e” az egyházi jegyzőkönyvekben „a” betű szerepel.)

A család az u.n. Ároni családok körébe tartozik.

Zoványi Jenő meghatározása szerint: „az Áron-i család a magyar protestáns egyházban szokásos elnevezése azon családoknak, melyeknek tagjai több nemzedékeken át lelkeszi állást töltöttek be. A 16. és 17. században szokásos névadások különösségei rendkívül nehezítik az ilyeneknek egészen a kezdetig terjedő megállapítását, újabb időkől pedig az adatok hiányos és nem egyszer megbízhatatlansága gátolja rendszeres összeállításukat, amit teljessé sohasem tehető. Legnevezetesebbek az ilyen családok közül az evangélikus *Pilarikok, Serpiliusok, Hodikok, Perlakiak, Sztehlók, Bartholomaeidesek, Szeberényiek.*”⁷

A **Bartholomaeides család** tagjai három évszázadon, tíz nemzedéken keresztül evangélikus lelkeszi pályán működtek és a reformáció jeles személyiségi voltak a Felvidéken és – mint később látjuk- 2 tagjuk révén a Nyírségben is. Főiskolát végzett, nyelveket beszélő értelmiséghez tartoztak, de neveltetésük, életvitelük más volt, mint a jogvégzett vagy katonáskodó nemeseké, megyei tisztségviselőké. Osztályuk zártabb volt a sok esetben nemesi rétegekkel keseredő református, kálvinista papcsaládoknál.

A család történetét **Bartholomaeides János László VI.** uhorszkai (Nógrád megye) evangélikus lelkész dolgozta fel és adta ki könyv alakban 1828-ban „Memoria Ladislai Bartholomaeides ecclesiae Ochtinensis verbi Dei ministri” címen. Ő atyjától, a címben szereplő tudós LászlóII-től kapott adatokra támaszkodott. ⁸

Elsőként leírt ősük evangélikus pap volt, **Eördögh Bertalan** fia, ki apja nevét elhagyta. A családi hagyomány szerint azért, mert papi hivatásával nem tartotta összeegyeztethetőnek nemzetsége nevét.

Azonos lehetett azzal, kinek szentbeszédei „S.B.T” kézjeggyel ellátva másolatban fennmaradtak. E kezdőbetűk alatt feltehetően fia „Samuelis Bartholomaeides Trebostovinum”(Trebosztón lakó Bartholomaeides Sámuel) értendő.

Ez a **Sámuel** 1580-ban már felnőtt, a leírt beszédek tanulsága szerint mintegy 1627-ig élt, s szentségeket szolgáltatva Németlipcsén (Liptó megye) Szilnicén (Liptó megye) Turnan (Trencsén megye) és Trebosztón (Turócz megye) működött, hol meghalt.

Bartholomaeides János VI. leírja, hogy az evangélikus lelkészcsaládok lelkeségét, szellemiségét, életstílusát a neveltetésük és hitélet alapvetően meghatározta. Gyermekük már tíz éves korukban elkerültek a szülői háztól és idegen evangélikus parókiák cseregyerekeként nevelődtek különböző falvakban. Felnőve jóformán teljesen egymás között házasodtak. Általában kis felvidéki falvakban lakva, szlovák jobbágyok között maguk is eltótosodtak családi nyelvhasználatukban, de nemzeti érzéseikben is. Nemegyszer hányatott életük volt, mert a tanító- és lelkészválasztásnak kitéve sokszor évről - évre költözködniük kellett.

Bartholomaeides László II. a család híres tagja, történettudományi, irodalmi munkássága révén lexikonokban is szerepel. (Pallas Nagylexikon) Fia, János VI. adatai szerint 1754. november 16-án Gömör megyei Klenócson született. Apja Bartholomaeides Dániel, anyja Kubinyi Erzsébet volt. Arcképe megjelent az „Orvosok és Természetudósok Munkálatai” című mű XII. kötetében 1868-ban, (készült Rohn és Grund litográfiai műintézetben.)⁹

A késmárki evangélikus főiskolán tanult, a híres Benczur József történetíró rektor tanítványaként. Ezután atyja hazarendelte, s több helyen házitanító, evangélikus elemi iskolai tanító, másodkántor volt. Ambíciói azonban további tanulásra sarkallták és a kishonti egyházmegye anyagi támogatásával sikerült az evangélikus egyház híres wittenbergi egyetemén a teológián három szemesztert hallgatnia, a negyedike már nem futotta pénzéből. 1783 végén hazatért Magyarországra és a Gömör megyei Ochtinán lett lelkész, ahol haláláig szolgált. 1807-ben alesperessé, 1822-ben főesperessé választották. 1785-ben nőül vette **Marton Dávid János** csetneki nemes városi polgár **Katalin** nevű leányát. Kutató, elmélkedő tudós volt. Irodalmi fokon bírta a szlovák, német, latin, görög nyelvet, de „jól beszélt magyarul”. E kitételből arra következtethetünk, hogy a család otthoni nyelve szlovák volt és szlovák nyelven is prédikáltak a tót lakosságnak. Tudományos munkáit részint szlovákul, részint latinul írta. Ezeket fia részletes feljegyzéseiből ismerjük. Helytörténeti munkáiban elsősorban szülőföldje, Gömör vármegye múltjával foglalkozott, ezekben értékes földrajzi, néprajzi, geodéziai és kartográfiai ismereteket közölt.

Itt jegyzem meg, hogy a Mike és Tsa Antikvárium Budapest 2017. ápr. 10-i árverésén a 35. tétel egyik jelentős munkája volt:

„Bartholomaeides Ladislaus:

Inclyti superioris Ungariae comitatus Gömöriensis notitia historico-geographico-statistica Elucubravit- Leutschsoviae (Lőcse) 1806-1808

Joseph Carol Mayer VIII. 7621 (recte: 782)

Régi könyvtári pecséttel, korabeli félvászon kötésben.

Hiány: címlap + térkép, Kikiáltási ára 3000 ft.”

Latinul írott monográfiai jellegű munkájában Gömör természeti adottságait és népének társadalmi viszonyait elsőként foglalta össze írásban. Művében részletesen írt a Baradláról és a Büdös tói barlangról is.

Feltehetően ugyanezt a példányt korábban a Honterus antikvárium Budapesten a 73. árverésén aukciózta 2008. jún. 13-án. 35/550 szám alatt. Itt még említést tesznek a nagyméretű rézmetszetű térképről, mely Gömör megyét, alatta Aggtelek és környékét ábrázolta, de már a térkép nagy része hiányzott.

László felesége 1815-ben, ő maga 1825. ápr. 18-án halt meg Ochtinán. Olajportréjukat 1968-ban még **Bartholomaeides Béla** ügyvéd őrizte Budapesten.

János László VI. 1787. januárjában született Ochtinán, Gömör megyében. Pappá szentelése után először Ochtinán volt atyja mellett káplán, majd néhány Gömör megyei faluban lelkész, míg 1825-ben a Nógrád megyei Uhorszkára (Losonctól 18km-re) hívták meg, ahol haláláig töltötte be hivatását.

1811-ben felségül vette **Geduly János** tamási (Nógrád megye) evangélikus pap, nógrádi esperes és táblabíró Toperczer Zsuzsannától született leányát: **Geduly Zsuzsannát.** (Olajportréjuk ugyancsak Bartholomaeides Béla ügyvéd birtokában volt 1968-ban, készítette Schneidhauer Vilmos löcsei festő)

1806-07-ben a wittenbergi egyetem hallgatója volt, 16 magyar társával együtt. Keserűen jegyzi meg, Döbrentei Gábor dunántúli evangélikus pap fiával kapcsolatban, - ki később író, nyelvész a Tudományos Akadémia titkára lett - hogy mennyivel feljebb lehet jutni és gazdagabbá lenni független pályán, mint a tiszteletreméltó Luther-kabátban. Németországból való hazatérése után Ochtinán lett beteg atyja mellett segédlelkész, majd Kövibe, utána Baradnára került papnak, utána Ratko-Bisztrára, majd atyja halála után – 1825-ben a Nógrád megyei Uhorszkára. A családi krónika írásai alapján meglehetősen öntelt, feltűnni vágyó és szerénytelen embernek minősítette önmagát. 1847-ben kiadta német nyelvű önéletrajzát, melyben évente apró-cseprő, önpropagáló kiegészítéseket nyomtatott, a helybeli földesuraknak dedikálva, kik a nyomdai költségekre adakoztak. Egocentrikus gondolkodásmódját maga is megbélyegezte 1852. évi kiegészítésében. Saját magát különböző életrajzaiban így jellemezte: „Ellentmondást nem tűrő, sangvinikus, cholерikus természet. Ein hitziges temperament. Hízelgést megveti. Az igazságot túl nyíltan is

kimondja Sokak különcnek, uralomra vágyónak, szatirikus embernek tartják. Mint prédikátor és theologus közepes, de jó emlékezőtehetségű, egészséges, erős hangú...”

Óvatos politikai magatartást tanúsított. Az első felelős minisztérium megalakulása után elrendelt hálaadó ünnepélyes istentiszteleten nem ő prédikált – gyenge magyar tudásával kimentve magát - hanem Károly fia, a későbbi nyíregyházi lelkész, ki mint káplán működött mellette. 1848 júliusától – mint írja- aggódva nézett az idők elé, mert rendetlenség uralkodott az országban. A 900 lelkes falunak saját költségén 10 honvédet kellett kiállítani. Őt –mint 62 éves papot- is felvették a nemzetőrség listájára, Uhorszárról összesen 118 főt. Eskütelre a Felső-Füleki járásbeliek Szinobányára voltak berendelve papjaikkal és a megyei hivatalnokokkal együtt. Félve említi meg, „nehogy félremagyarázzák majd lépését”. Novemberben egy beszéde miatt pánszláv agitációval gyanúsítják és beszédét Károly fia prédikációjával együtt egy megyei bizottságnak adják át.

1849 áprilisában - mint írja - Losoncról menekült a lakosság „félvén a márczius 15. és 24-én történtek következményeitől”. A magyar honvédség a császáriak felett győzelmet aratott, viszont a császáriak megtorlással fenyegették a lakosságot. Sógora, Geduly Dániel losonczyi patikus is Uhorszárra menekült értékeivel.

A Habsburg ház 1849. ápr. 14-i trónfosztását elsietettnek bélyegezte önéletrajzában. Írta, hogy ez év júliusában 340 „magyar guerilla” táborozott falujában, ő megvendégelte tisztjeiket „nehogy baja legyen”. Feljegyezte, hogy 1848 novembere óta, ő is – mint pap - adóköteles lett. Évi jövedelme 1852-ben 1362 bécsi forint. Azonban két személynek ad kosztot – az átutazókat nem számítva - és még egy káplánt is tart, évi 100 forintot fizetve neki.

1852 júliusában a Magyarországon körutazást tévő ifjú császárnak, I. Ferenc Józsefnek huszonkét evangélikus lelkész társával őt is bemutatták Nagyorosziban. „A császár – írja - így csak a fényt látja, de nem a kenyértelen kunyhókat. II. József császár incognitóban utazott, azt látta, amit ezek nem és emberbarát Philanthroph lett, akit poraiban is áldjon meg a Teremtő.”

1857. július 7-én a Losonczon tartott Nógrádi Egyházmegyei Esperességi közgyűlés jegyzőkönyvbe vette, hogy „nemcsak esperességünk, de Gömör megyében is érdemeiről ismert pap-aggastyán, nagytiszteletű Bartholomaeides János- László uhorszkai lelkész úr ötven éves hivataloskodási emléket július 15-én meg fogja ünnepelni.”

A templomi szlovák nyelvű istentiszteletet – négy papfia asszisztenciájával saját maga kezdte. Összesen 25 lelkész volt jelen. Az ünnepség másnapján családi gyűlést tartottak, melyen

eldöntötték könyvtára - mintegy 1000 kötetből állt - és a pecsétgyűrű („Siegelring”) sorsát. Jubileumáról az általa adott adatok alapján a „Pesther Lloyd” is megemlékezett 1857. évi 191.-ik számában. A Bach korszak elnyomatása idején magyarországi szlováknak (magyarischer Slave) vallotta magát. „A magyar nyelvet – saját bevallása szerint - ekkor sem bírta tökéletesen. Szülei nála nem helyeztek súlyt a magyar nyelv tanulására. Mint írja, nevelésének hiányát erősen érzi.” Ezért arra törekedett, hogy gyermekei nevelésénél ezt – a hazánkban szokásos többi nyelv elhanyagolása nélkül - pótolja.

1942-ban Cseh-Szlovákiában szlovák nyelvű füzetecske jelent meg róla „A mi Öregjeink”(„Znasej Stariny”) sorozatban. Ebben felsorolják kiadott műveit. Ezek latin, szlovák, német nyelven íródtak. Önéletrajza német nyelven jelent meg 1847-ben, majd ehhez kiegészítések: 1851,1852,1854,1856,1857 években.

Ezidő tájban visszaemlékezéseit feleségének diktálta, mert szeme elhomályosodott. 1862-ben halt meg 75 éves korában Uhorszában.

Házasságából hat felnőtt kort megért gyermek született. Négy fia **János VII., László III., Károly I.**, és **Gyula I.** pap lett, két leánya **Lujza** és **Jozefin** papné. Maga írta, hogy ez egyedülálló az evangélikus egyház történetében. A családtagok életrajzi adataiból úgy tűnik, gyermekeiknél kezdődött a család visszamagyarosodásának folyamata, mely a XIX. század második felében két fiának családjában magyar nevek felvételére vezetett. A későbbi nyíregyházi főesperesi tisztséget betöltő **János VII.** fiai: **Pál** és **Rezső** 1863-ban a **Bertalan** vezetéknevet vették fel és Nyíregyházán, mint gyógyszerészek működtek. Más leszármazottak 1876-tól **Eördögh** néven szerepelnek. (Oldalági leszármazottak, mint a Losonc város főmérnökeként tevékenykedő **Bartholomaeides Gyula** fia, az 1900-ban született **István** nyugalmazott tüzérezredes már **Ördög** vezetékneven volt található) ¹⁰

A Felvidék tót falvaiban élők azonban továbbra is szlovákoknak érezték magukat.

Nyíregyháza lelkészeket választ a Felvidékről

János- László VI. legidősebb fia **János VII.** a Gömör megyei Köviben született 1814. április 2-án. Önéletrajza szerint tanult Baradnán, Ratko-Bisztrán, Pádárban, Dobsinán, Osgyánban szülőmegyéjében, majd Lócsén, Selmecen, Sopronban, Pozsonyban. Az u.n. kandidátikum letétele után Jolsván tanítóskodott, honnan 1836 február havában Ochtinára választották meg lelkésznek, hol nagyatyja is lelkészkedett csaknem fél évszázadig. 1837-ben került Csetnekre. A gömöri egyházmegyében előbb mint dékán; utóbb mint aljegyző, majd mint főjegyző működött. Később alesperesnek, majd főesperesnek választották meg. A hegyaljai egyházmegyének is főesperese volt; majd leköszönvén, annak tiszteletbeli főesperese lett.

Nyíregyházi szolgálatát 1861-ben, 47 éves korában kezdte meg. Hogy is került a Felvidékről Nyíregyházára?

Ennek kiderítésére a továbbiakban a nyíregyházi egyházi gyűlések jegyzőkönyveiben leírtakra illetve **Margócsy József** által leírtakra támaszkodom:

Az 1859. szept. 1-én megjelent pátens az egyházi alkalmazottak, tisztségviselők megválasztását kormányhatósági jóváhagyáshoz köti. Országos ellenállás kezdődött, de egyben ellentétek indukálódtak.

Nyíregyházán 1860. februárjában összeülő gyűlés a pátens elveti. Azonban Jeszenszky László parochus lelkész a bokortanyákban élő, tótul beszélő híveivel a pátens szellemében önálló, tót egyházközséget kíván alakítani. A másik lelkész, Elefánt Mihály - ki a városi polgárság támogatását élvezve - magyar nyelvű konfirmációoktatást vezetett be. Az ellentétek miatt - melyek csaknem tettelegességre vezettek - az egyházkerületi püspök és felügyelő intézkedése nyomán mindkét lelkész távozott a városból.

1860 évvégére ismét kirobbantak az ellentétek a városi polgárok és a bokortanyai parasztok valamint a hozzájuk húzó városi szegények között.

Szükségessé vált a zavargások megfékezése, az egyházközség rendjének helyreállítása és a lelkészi állások betöltése. ¹¹

Az egyházi gyűlések jegyzőkönyve így rögzítette az eseményeket:

/ E6/2 jelű kötet (1848-1863) és további kötetei 1900-ig

Az előzmény az 1859-diki és 1860-i évi egyházzszakadás gyászos évei, melyekről „jegyzőkönyv nem létezik.”

„Egyházunk illy bonyolodott állapota febr. 22. 1858-okt 21. 1860-ig tartott, tehát majd 3 évig.”
„1860. okt. 14-én egyházi közgyűlés tartatott a templomban. Ezen alkalommal az egyház hívei közt gyűlöletes szakadás megtörtén (schisma) és lett két különvált egyház, tót magyar egyház és tiszta tót egyház és két rendbeli tisztségviselőség.

Az egyház ily bonyolódott állapotjában 5000 pft –nyi kölcsönt vesz fel a lőcsei és eperjesi takarékpénztárból. Jeszenszki helyébe új lelkész megválasztása indítványoztatik, kijelöltek: Máday Károly szuperintendens, Bartholomeidesz János és Czékus István.”

1861. február 2-i egyházi gyűlés:

„A lelkészi hivatal üresedésben vagyon, csupán Kacska János felügyelő elnöklete alatt. Előzőleg a presbitérium feloszlott, tagjai lemondtak. Békítő egyezkedések történtek. Egyházi felügyelő: Desseweffy Dénes, helybeli felügyelő Kacska János”

február 3.

„a lelkészi hivatal üresedésben vagyon, csupán Kacska János és Markó József elnöklete alatt presbiteri gyűlést tartanak. Segédlelkész: tisz. Brocken Lajos.”

Tárgy: Bartholomeidesz János (továbbiakban így írva a neve) Gömör megyei főesperes, csetneki lelkész lelkészül választása.

Jelöltek még rajta kívül: Holes Dániel arnóti lelkész, Mikola György gömöri lelkész, Brocken Lajos helybeli lelkész. Megválasztatott Bartholomeidesz János, valamint Brocken Lajos

segédlelkészként maradjon „...ezen urakat itt az egyházban szónokolni hallotta, s így ezek már a nép előtt ismeretesek.”

február 17.

„Főtisztelendő Bartholomeidesz János csetneki lelkészt nem sikerült megnyerni, mert az ottani egyház különös kedvezményei folytán onnét távozni nem akar. Ezért felkérték az ochtinai Bartholomeidesz Károlyt. Felolvastatván Bartholomeidesz János levele - minthogy az ő hangja és melle - vett magántudósítás szerint – ezen nagy egyházban nem hallható levén - mind amellet inkább csak a cura pastoralis miatt szándékozik őtet megválasztani – melyet tehát- minthogy eszerint csak a templomon kívül lenne lelkész - el nem fogadja. (a felkérést)

Búcsúlevelében foglaltat- miszerint visszalépést oly okra fekteti, mint a mell és a hang gyengesége - az egyház nem létező oknak tekinti – ezért újbóli megkereséséről döntenek. Brocken Lajos segédlelkész eltávozott az egyházközségből.”

március 3.

Bartholomeidesz János az egyházi papi állomást elfogadni kész, amennyiben a másik állomás is betöltetik és ezen állomásra testvére, Bartholomeidesz Károly az ochtinai lelkész próbaszónoklat folytán megválasztatik. A próbaszónoklatra felkérő levelet Czékus István rozsnyói lelkész úrhoz továbbították, ahonnan magánküldönc vitte kézhez.”

„Március 10-én vasárnap Bartholomeidesz Károly próbaszónoklatot tartott. A templomban jelen volt igen nagyszámú választók tömege tiszt. Bartholomeidesz Károly urat egy akarattal és egyhangúlag a másik papi állomásra papjának megválasztja.”

április 2.

„Idevezetendő küldöttség felügyelő Markó József és presbiter Bencs János. Egyházi költségen ebédrel elláttassanak eljövételök napjára, amennyiben eljövételök napján házuknál semmi előkészület nem történik. Legszükségesebb élelmi cikkekkel láttassék el, nevezetesen pedig megrendeltetik egy-egy oldal szalonna, egy-egy csupor vaj, egy-egy véka kása, fél véka paszuly, lencse, borsó, két font gyertya, 5 font só, 50 tojás, egy-egy kenyér, két-két seprő, egy talyiga aprózott fa, egy pár font cukor, egy –egy font kávé, melynek kivitelére Kacska János és Kovács Mihály presbiter urat felkéretnek.

Az 1861. aug. 18-i egyházi gyűlésen Bartholomaides János főesperesnek megválasztott. Így a két testvér: János és Károly egyidőben látta el papi szolgálatát Nyíregyházán.

1871-ben újabb családtaggal bővült a papi testület: unokaöccsük, Bartholomaeidesz László IV. is szolgálatba lépett Nyíregyházán.

Az egyházi gyűlések jegyzőkönyvei szerint:

1871. október 15:

„Bartholomeidesz László hitjelölt a superintendens által segédlelkésznek ajánltatik.”

1871. november 19.

„a most választott segédlelkész, Bartholomeidesz László felszentelését illeti, azt az egyház azonnal folyamatba veendőnek elrendeli, úgy azonban, hogy egyházunkat a felszentelendő segédlelkésznek édesatyja, nagyságos Bartholomeidesz László Jolsva-Tapolczai lelkész úr képviseli.”

Itt jegyzem meg, hogy a segédlelkészt képviselő apa, **László III.** édestestvére volt Jánosnak és Károlynak.

László III. 1816-ban született Köviben. Középiskoláinak elvégzése után 1837 őszétől 1839 szeptemberéig a Nógrád megyei Kövesden volt nevelő Balogh László földesúr családjánál. 1839-40-ben tíz hónapon át Bécsben tanult a teológián, 1840 augusztusától Tiszolczon segédlelkész, 1841-től haláláig a Gömör megyei Jolsva-Taplóczán szolgált, - (a helységnevét az idők folyamán több formában fordul elő: a régebbi iratokban Taplócza, az egyházmegyei jegyzőkönyvben és később Tapolca, Teplice)- élete utolsó időszakában egyházmegyei főesperesként. Felesége **Nandrassy** evangélikus lelkész **Anna** nevű árva leánya volt, akit a Gömör megyei evangélikus egyház nevelt szép összetartással különböző parókiákon.

A fiatal **László IV.** 1871. novemberben beiktatásától 1873. december 28-ig volt segédlelkész két nagybátyja, **János** és **Károly** mellett Nyíregyházán, és miután búcsúlevelében elköszönt, Csetnekre távozott, ahová „rendes lelkészül” megválasztották.

1873-ban szomorú esemény következett be az egyház és a család történetében. Erről az egyházi jegyzőkönyv így emlékezik meg:

1873. május 11

„Néhai Bartholomeidesz Károly szomorú eltűnése.

Április 29-én délután 3 órakor elvégezvén az akkor volt esketést, a vasúti indóházhoz kiment, Maar Adolf úr raktára előtt a segédlelkésszel találkozott, azontúl még Tokaj felé utaztában a királyteleki (ma Nyírtelek) állomáson t. Juhász Kálmán egyházi tagunk által láttatván, azóta nyom nélkül eltűnt. Az iratai között talált búcsúlevele azonban világosan tartalmazza, miként kerestetése felesleges lenne, tehát okvetlenül véget vett életének.

Az eltűnt tiszteletes lelkész úrnak úgy mint lelkésznek, de úgyis mint iskolai felügyelő dekánusnak 12 évi itteni ernyedetlen szorgalmú működése érdemesíti arra, hogy emléke megáldassék és megörökíttessék. Eltűnt lelkészünk, mint az iskolai tanács elnöke kiválólag az elemi iskolai ügyeket kezelte és vezette.”

június 8.

„Bartholomeidesz Károly lelkészünk hullája május 13-án Tiszalökön fogatott ki a Tisza hullámaiból és 14-én nagyszámú egyházi híveinek jelenlétében dalárdával lett a tiszalöki református temetőbe az ottani tiszteletes lelkész úr által eltemetve, utólagosan helyben a templomban mindkét istentisztelet alatt a végső gyászszemlék tisztelet megtartott. A tiszalöki református tiszteletes Borus Lajos.”

Az evangélikus levéltár 1873 évi Halottak anyakönyve 318-as sorszám alatt május 11-12 közötti soron bejegyezte az elhalálozást. Az elhunyt lelkész Baradnán született, 50 év és 5 hóban jelöli meg korát, valamint, hogy a gyászistentisztelet itthon május 25-án tartatott meg. Később a holttest ide hozatott el.”

A júniusi és a szeptember 21-i jegyzőkönyv tartalmazza az özvegy Komáromy Sarolta juttatását: „Az özvegyi ellátás fél évre volna számítandó, miszerint az özvegy f. évi szept. hó végégi élvezetében marad a lelkészi javadalmaknak. A temetési költségek a pénztárból kiutalványoztatnak 147 forint 55 Krnyi összegben.” „Határozat mondatik, miszerint az egyháztanács csakis azon papi javadalmak élvezetében hagyhatta meg az özvegyet, amely az e

tanács rendelkezése alatt állottanak, amilyenek az a évnegyedes fizetés, lakás, tanya, földek, de a stóllák élvezetében nem hagyhatta meg az özvegyet, mivel ez a papi teendőket ellátó személyt illeti.”

Az elhunyt testvére, **Bartholomeides János** tovább szolgált városunk evangélikus egyházában.

Bartholomeidesz János 64 éven át volt lelkész, ebből 39 évet Nyíregyházán töltött. 1836-ban még mint ochtinai lelkész nősült. A Jolsvára való **Havas Teréziát** vette feleségül. Házasságukból két fiú született.

Köztiszteltben álló, kötelességtudó, a város életében részt vállaló nagytekintélyű személyiség lehetett.

A Nyírvidék híradásából megtudhatjuk, hogy Nyíregyházán 1880 évvégén jelentős közigazgatási reformra került sor. Ekkor a nov. 30-tól dec 3-ig tartó bizottsági gyűlésen a bíráló bizottság tagjává választották. ¹²

60 éves papi jubileumát fényes ovációk között 1896. febr. 5-én ülte meg. 1897 tavaszán érdemei elismerésül megkapta Ferenc József rend lovagkeresztjét. ¹³

A városi felekezetek vezetőivel feltehetően jó, baráti viszonyban lehetett, legalábbis erre utal Krúdy Gyula leírása. „A nyíregyházi ember” c. novellájában írja le a „Papok padját”:

„Dehát a papok nemhiába üldögéltek nyári alkonyatkor a régi katolikus plébánia előtt egy kulccsal elzárható zöld padon. (Nehogy mindenféle oda nem való ember is letelepedjen a padra.) Itt ült Verzár István, a plébános, mellette Bartolomeidesz János, a lutheránus esperes, Lukács Ödön, a kálvinisták papja, valamint Fekete István, a görögkatolikusok esperese. (Ha a zsidó rabbinus történetesen arra járt, helyet szorítottak neki is a padon.) Erről a zöldre festett, kulcsos padocskárról számítandó az új, a mai Nyíregyháza megszületése. ¹⁴

Nyíregyháza 1876-ban lett vármegyei székhely, s ezután gyors fejlődésnek indult. Az akkori római katolikus templom a mai Kossuth téren állt, közelében a Krúdy által megörökített felhajtható ülőkéjű zöld paddal. Krúdy Gyula születésének 133. évfordulójára a város vezetése ismét felállította a „Papok padját” eredeti helyén, emléktáblával megjelölve.

Bartholomeides János 1900. február 12-én hunyt el.

A Nyírvidék 1900. 02.18-i 7. számában közölte a gyász hírt és hosszú méltatásban emlékezett meg életéről, érdemeiről. A nekrológ az elhunyt tulajdonságait, jellemét a legkiválóbb jelzőkkel méltatja:

„Köztisztelőben és szeretetben álló, legnemesebbek, legtiszteltebbek egyike... nemes humanizmus, önzetlen felebaráti szeretet, nagy munkaszeretet, fáradhatatlan kötelességteljesítés... csodálatosan friss még aggkorában is... világi vagyoni dolgában szegényen halt meg...”

Búcsúztatására és tiszteletadásra a temetés reggelén, 14-én a lelkész lak udvarra kitett koporsójánál volt lehetőség, temetésére pedig 3 órakor került sor a hívek nagy tömegének részvétele mellett. Kívánságára a Pazonyi úti temetőbe felesége, néhai Havas Terézia mellé hantolták.¹⁵

Sajnos, a temetőben sem a nyilvántartásban, sem a III-IV-es parcellában bolyongva már nem találtam a sírok nyomát.

Az 1900. február 28-i egyházi gyűlés jegyzőkönyve így emlékezik:

„Bartholomeidesz János volt tb. főesperes lelkész, ki Nyíregyházán 39 éven át a legnagyobb odaadás és fáradságot nem ismerő buzgalommal áldásosan működött a Mindenható Isten folyó év febr. 12-én délután 1 órakor elszólította körünkből.

A megboldogult fia, Bertalan Pál a temetés után az egyházfelügyelőnek maga és a család nevében hálás köszönetét nyilvánította.

A Bartholomeidesz János főesperes által használt épület helyett új épületre lesz szüksége az egyháznak, felépítendő új lelkészlakra.

március 31.

„Bartholomeidesz János által az egyháznak adományozott egy hold föld Geduly Henrikné lelkésznek haszonbérbe kiadva. A felső sírkert melletti 12 hold föld árverésen haszonbérbe kiadni rendeltett.

Bartholomeidesz János iskolai alapítvány lejár 1956. február 5-én. 64ft. 64 kr.”

„Nyíregyháza város árvaszéke által hagyatéki ügyben hozott 895/1900 számú végzésre dedunokájára Bertalan Kálmánra hagyott 1000 koronát, melyet nagykorúságáig árwapénztárilag kezeltessék s ha nagykorúsága előtt halna el az örökhagyó fia, Bertalan Pálra s ennek életben nem léteben pedig az egyházra szálljon s az egyház által kezelt néhai Bartholomeidesz János által létesített 60 éves alapítványhoz csatoltassék- ennél fogva megbízatik az egyház gondnoka, hogy ezen alapítványt évről évre tartsa nyilván, miről Vietórisz Dániel egyházgondnokot értesítse.”

április 1.

a közgyűlés az egyháztanács javaslata alapján Bartholomeidesz János emlékére a rozsnyói árvaháznak 200 koronás alapítványt létesít.

Hunyadi László helybeli fényképész a néhai Bartholomeidesz János arcképeinek egy nagyobb méretű példányát egyházunknak ajándékozta. Kisebb méretű arcképei az egyház gondnokánál beszerezhetők és azokból befolyó jövedelem az alapítvány gyarapítására fordítandó.

április 28.

Bertalan Pál, mint a néhai Bartholomeidesz János egyik örököse „néhai édesatyja után az örökösöket őt illető fél évi javadalom címen 1000 koronát kér az egyháztól, 600 koronát az örökösök vennék fel, 400 korona néhai édesatyja emlékére tett alapítványra fordítana. Február 12-től ½ évig készpénz jövedelem, valamint a tanyából mutatkozó jövedelem fele a néhai Bartholomeidesz János örökösei részére kifizettessenek.”

november 3.

az egyháznak hagyományozott 11 hold föld az egyház nevére bekebelezetett.

Bartolomaeidesz János és Havas Teréz házasságából két fiúgyermek született.

Pál III. 1838-ban Csetneken született. 1863-ban nősült és a nyíregyházi születésű Karlovszki Margitot vette feleségül. Országosan ismeretté tette nevét Bereg megyei palackozott szénsavas vizeivel és gyógyfürdőjével. A Bereg megyei Szolocsina község határában elterülő „Luhi” kaszálót - hol savanyúvízes forrás fakadt - Pál III.apósa: **dr. Karlovszky Lajos** 1872-ben 600 forintért vette egy ottani családtól. Veje a hat holdnyi lapályt kertté alakította, rajta lakokat emeltetett és vizét forgalomba hozta, a gyomor és légutak hurutos bántalmai ellen, „Margit gyógyforrás” néven.

Rezső 1841-ben ugyancsak Csetneken született. Egy évben nősült bátyjával, Lupkovits lányt vett feleségül.

Mindketten **Bertalan**-ra magyarosították nevüket és mindketten gyógyszerészként működtek Nyíregyházán.

Tehát az évszázadokra visszavezethető lelkészi vonal itt sajnos megszakadt, sőt Pál vonalán a család fiúágon kihalt.

Ugyanis Pálnak három gyermeke született: **Bertalan Margit** (kinek férje **Ludikár Tivadar**, felvette felesége nevét) és **Bertalan Róza**, aki **Csurgay Kálmán** gyógyszerészhez ment feleségül.

Csurgay Kálmán 1858 november 22-én született Gyorok-on (Arad megye) és életének 34. évében 1892. február 13-án Budapesten elhalálozott. A „Gyógyszerészeti Közlöny” Szerkesztő-tulajdonosa volt, s így a Gyógyszerészeti Közlöny leadta méltatását és gyászjelentését, ahol lelkészünk, Bartholomaeides János, mint az özvegy nagyszülője is szerepel a gyászolók sorában. Pál egyetlen fiúgyermeke **Zoltán** joghallgató volt, 1915-ben az első világháborúban elesett.

Rezsőnek egy fia volt, ugyancsak **Rezső** nevű, aki **Básthly Erzsébetet** vette feleségül. Gyermeük **Bertalan Kálmán III.** akiről annyit tudunk, hogy képviselő volt, **hegymegi Kis Máriát** vette feleségül és 1970-ban az Usában élt.

Tehát pap nem volt már a leszármazottak között, de az utódok aktív vallásosságát annyiban feltételezem, hogy a Nyíregyházi Evangélikus Egyházközség levéltári anyagában Joób Olivér hagyatékában található: „Beszámoló Bertalan Kálmán egyházközségi felügyelő 5 éves szolgálatról (1937-1942) c. anyag

A nyíregyházi egyházközség újra lelkészt választ.

A **Nyírvidék** c. lap folyamatosan beszámolt az új lelkész megválasztásának eseményeiről:

1900.03.11. 10. szám:

„Próbaszónoklat

A nyíregyházi ág. ev. egyház volt nagyérdemű lelkésze Bartholomeidesz János halálával megüresedett lelkészi állás betöltése felett e hó 10-án tartott ülésben tanácskozott az egyház

presbitériuma. A hangulatból ítélve – úgylátszik – hogy egyhangú választás lesz. Mégpedig Paulik János budapesti ág. ev. vallástanár személye iránt összpontosul az egyház bizalma, kit a presbiterium próba-szónoklatra megtartására a húsvéti ünnepekre hívott meg.”

1900. 03.25. 12 szám

részletesen beszámol arról, hogy a főesperes halála miatt a február 25-re kitűzött tanító bált el kellett halasztani.

1900. 04.01. 13szám.

„Belmissiói estély: A csak nemrég megalakult evangélikus belmissiói egyesület márc. 28-án délután 5 órakor igen szépen sikerült estélyt rendezett a központi népiskola dísztermében. Geduly Henrik lelkész és egyesületi elnök meleg szavakkal üdvözölte ...” a jelenlévőket.

1900. 04. 15. 15 szám:

„Paulik János egyetlen jelölt a Bartholomeides János halálával megüresedett lelkészi állásra, a húsvéti ünnepek alkalmából kisegítőként prédikálni fog, mégpedig húsvét első napján délelőtt 9 órakor tótul, hétfőn pedig 10 és fél órakor magyarul.

1900.04.29. 17 szám:

„A Bartholomeides János halálával megüresedett lelkészi állásra ma délelőtt, a tót istentisztelet után tartandó közgyűlésben nevezik meg a jelöltet, Paulik János budapesti vallástanárt, ki a húsvéti ünnepek alatt szép bizonyosságot adta annak, hogy a nyíregyházi tekintélyes evangélikus egyházközség lelkészi állására teljesen méltó. Lelkészválasztás május hó 13-án délelőtt 10 és fél órakor Maternyi Lajos főesperes és dr. Meskó László egyházmegyei felügyelő elnöklete alatt tartandó közgyűlésen fog végbemenni.

A lap ugyanezen száma hírt ad arról is, hogy a tiszavidéki és hegyaljai egyházmegye igen szép emlékkövet állított **Farbaky József** volt nyíregyházi evangélikus lelkésznek és hegyaljai esperesnek a vasúti temetőben. Az ünnepélyes kivonulást a templom mellől a temetőbe **Maternyi Lajos** debreceni lelkész és egyházmegyei főesperes vezette.

Későbbiekben temető felszámolás miatt a hamvakat a Pazonyi úti Északi temetőbe helyezték át, ahol három evangélikus lelkész (**Farbaky Dániel**, **Farbaky József** és **Miklósfy Sámuel**) közös sírja a IV. parcella 15. helyén található.

1900. 05.20. szám:

„Az új ág. ev. lelkész Paulik János. A múlt vasárnap töltötte be a Bartholomeides János elhunytával megüresedett egyik rendes lelkészi állást. Még fiatal ember, 34 évét sem töltötte be.

1889-ben végezte a teológiát Eperjesen, s a lelkészi vizsgálatot kitüntetéssel tevén le, Aszódra, majd innen 1891-ben Körmöcbányára ment segédlelkésznek. Néhány havi ottlét után Budapestre kapott meghívást, hol az evangélikus egyházközségek az ifjúság vallás-erkölcsi nevelésének fontos munkáját bízták rá. A budapesti egyházmegye jegyzőjévé választotta, a Luther-Társaság rábízta az Evangélikus Családi Lap szerkesztését, a budapesti magyar egyházközség az egyik lelkészi kör vezetését, valamint a lelkészvizsgáló bizottságban is helyt kapott. „

A nyíregyházi egyházközség is nagy reményekkel, de elvárásokkal is fogadta a fiatal, agilis lelkészt. Az egyházközséghez tartozó hívek száma ekkor mintegy 15000-re tehető, ezek nagy része azonban nem lakik benn a városban, hanem szanaszét a tanyákon.

Különösen elvárják tőle a magyarosítás munkáját. Ez a még nem rég volt milleniumi ünnepek és az azt követő nemzeti érzések felbuzdulásával magyarázható.

A cikkíró szerint: „édes anyanyelvünket ugyan a nem magyarajkúak is tökéletesen beszélik, de megmagyarázhatatlan conservatismusból ragaszkodnak apáik nyelvéhez. az egyházközség már eddig is sokat tett a magyarosodás érdekében.” „A felekezeti béke ápolását is várjuk tőle.”¹⁶ (Cikkíró: Adorján Ferenc főgimnáziumi tanár)

Paulik János (1866-1939) megbecsült alakja lett a város közéletének. Síremléke az Északi temető III. parcella 3. helyén áll.

Ezt követő időszakban az egyházközség szervezeti megújuláson ment át. Az 1900. április 1-jei közgyűlés megbízásából helyi szabályrendeletet alkotott. Eszerint az egyházközségi közgyűlésnek biztosított jogok legnagyobb részét a 100 tagból álló képviselőtestület fogja gyakorolni. A képviselő testület mellett fennmarad az egyháztanács, ez alatt pedig különféle szakbizottságok, - mint az iskolaszék, gazdasági és pénzügyi bizottság – fogják az ügyeket előkészíteni.

„Adja Isten, hogy az újítás beváljék s hasznára legyen e nemes egyháznak, melyet városunkban nemcsak lélekszámánál fogva, de kulturális terén kifejtett munkálkodásánál fogva is méltán megilleti az elsőség.”¹⁷

Rokoni szálak

Kutatásom elindító célja annak megállapítása volt, hogy igazolható-e rokoni vonal **Bartholomaeides János** nyíregyházi evangélikus főesperes és a Szarvason élt, 1998-ban elhunyt nagybátyám: **Takács István** felmenői között.

A rendkívül kiterjedt és valaha népes Bartholomaeides család ősei még a XVII. században a Felvidéken éltek. Viszont **Pál I.** (kiről tudjuk, hogy 1666-ban a Rimaszombati közeli Tamásfalván evangélikus lelkész volt) utódai Nógrád és Pest megyében szóródtak szét és a család három ágra: **gömöri, nógrádi és pesti** ágra szakadt.

Ennek a szakadásnak, - de nevezhetjük terjeszkedésnek is – gyökere az evangélikus vallás elterjedésében és térhódításában keresendő.

A kis felvidéki „Isten háta mögötti” tót falvakban szolgáló lelkészek tanult, művelt, sokszor külföldi egyetemeket megjárta kiművelt fők voltak. Foglalkoztak geográfiával, történelemtudományokkal, irodalommal- legalábbis egy részük.

Elkötelezettségükből eredően vállalták a tanítást, a hit terjesztését, távolabbi területeken egyházközségek alapítását, a szolgálatot korábbi életterüktől is távol.

A **gömöri** ág- melyből **Bartholomaeides János, Károly** és **László** szolgált Nyíregyházán is - nemzedékeiben évszázadokra visszamenően evangélikus lelkészeket adott a hazának.

A **Pest megyei** ág egyik őseről, **Bartholomaeides Ádám**ról tudjuk, hogy 1735-től Pilisen volt evangélikus lelkész. Fia, **János** (született 1722, elhunyt 1791) Irsán alesperes volt. **Zsuzsanna** nevű leánya 1744-ben Pilisen kötött házasságot **Mikszáth Sámuel** evangélikus lelkésszel (született 1713, elhunyt 1771) Mikszáth Sámuel és **Bartholomaeides Zsuzsanna** szépunokája volt **Mikszáth Kálmán** író.

János fia volt **Pál**, aki 1765. július 4-én született Irsán. Anyja **Michalides Zsuzsanna** volt. Iskoláit Nagykőrösön, Aszódon, Pozsonyban végezte és Jénában is tanult. Oroszlányban tanító, iskolamester volt, majd 1791. május 25-én pappá szentelték.

1791-től 94-ig Irsán (ma Albertirsa) 1794-től 1834. november 12-én bekövetkezett haláláig Pilisen szolgált, 1820-1834 között a pesti egyházmegye espereseként. Házasságáról, gyerekeiről nem közöl adatokat a lexikon. ¹⁸

Egy később élt, irsai **János** alesperes **Pál** nevű fia már a Csanád megyei Nagylakon volt evangélikus tanító. Fia, **János** ugyancsak Nagylakon volt evangélikus tanító, 1900 körül (tehát a nyíregyházi főesperessel csaknem egy időben) hunyt el Makón.

Sajnos, itt is megszakad a lelkészi, tanítói pálya. **Kálmán** nevű fia más pályát választott: MÁV felügyelő volt. Utódai között a legkülönbözőbb foglalkozásokat találjuk. Kétszer nősült, hét gyermek született. Négy fiú (mérnök, detektív, felügyelő, biztosítási tisztviselő, hadmérnök ezredes és három leány. A legkisebb leánya **Bartholomeidesz Margit**, nagybátyám édesanyja 1903-ban született Szegeden és 1966-ban hunyt el Szarvason. Férje **Wéber** 1923-tól vitéz **Takács István I.** (1893-1958) községi pénztári ellenőr volt. Gyermekük, nagybátyám, vitéz **Takács István II.** huszárhadnagy volt

1924. július 5-én Szarvason született. A Körmendre telepített Ludovika Akadémián 1944-ben végzett, 1944. november 15-én. Az 1944 októberében felállított és a Dunántúlra, majd decembertől Bajorországba telepített újonckiképző hadosztály huszárszázadának egyik parancsnoka volt. 1946 júliusában kötött házasságot Lintorf-ban édesanyám húgával, **bonyhádi Perczel Máriával**. A háborút követően hazatérve katonatiszti pályáját nem folytathatta. A polgári életben mint géplakatos, majd mint gépész-technikus helyezkedett el. Házasságukból 4 fiúgyermek született.

1998. június 13-án hunyt el Szarvason.¹⁹

Örökségünk

Így végül sikerült felgombolyítani a rokoni szálakat. A rokonság nem mondható közelinek, a rég három részre szakadt család egyik ágából származó távoli utódról van szó.

A közelebbi rokoni körben lelkészi hivatást betöltő személyről nem tudunk de a kiterjedt és szerte ágazott családnak távolabbi leszármazott tagjait nem ismerjük.

A kutatás nem volt hiábavaló, a végeredményen túl igen sok új ismerettel gazdagodtam, sok új részletet, számomra eddig ismeretlen tényadatot találtam. A felvidéki és a nyírségi protestáns életbe történő betekintés, annak légköre és puritán tisztessége megragadott.

A múlt, az ősök szellemisége foglalkozástól függetlenül minket is –mint minden más utódot – kötelez.

Kötelez elsősorban arra, hogy emléküket őrizzük, ne hagyjuk feledésbe merülni.

Geduly Henrik szellemében:

„kegyelettel emlékezünk meg azon vezér

lő férfiakról, kik egyházi és iskolai téren ezen eredetileg tiszta tót telepítvényes népet a magyarosodás terén már ide vitték.”

Másrészt elődeink példája mindenkit arra kötelez, hogy tisztességgel, becsülettel és hittel éljen: „Magyar hazánkat kard szerezte, de a hit tartotta meg”...

„Akinek pedig az imádkozásnak lelke van, az - legyen egyes ember vagy egész nemzet - nem veszhet el soha.”²⁰

Nyíregyháza, 2017.

Tartalomjegyzék

Templomalapítók Nyíregyházán	2 old.
Ősök nyomában	4 old.
A család eredete	5 old.
Nyíregyháza lelkészeket választ a Felvidékről	11 old.
A nyíregyházi egyházközség újra lelkészt választ	20 old.
Rokoni szálak	23 old.
Örökségünk	25 old.

-
- ¹Krúdy Gyula: A nyíregyházi ember (1924)
- ²Lukács Ödön: Nyíregyháza szabd kiváltságolt város története. Nyíregyháza 1886.
- ³Ilyés Gábor helytörténész szóbeli közlése
- ⁴Bene János: Vármegye a városban (1849-1872) Szabolcs-Szatmári Szemle 2008/4.
- ⁵Bajkó Ferenc harangkutató: Mit rejtenek a nyíregyházi tornyok? Nyíregyházi Napló 2012. nov.
- ⁶Krúdy Gyula: Nyíri mese (1927)
- ⁷Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon 109.o.
- ⁸ugyanott 213.o.
- ⁹Google Wikipédia
- ¹⁰Mentrópia (2 hetente megjelent elektronikus kiadvány II. évf. 2008/30.
- ¹¹Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák V. Nyíregyháza 2002.
- ¹²Nyírvidék 1880. 12.09. 37. szám
- ¹³Nyírvidék 1900. 02.18. 7. szám
- ¹⁴Krúdy Gyula: A nyíregyházi ember (1924) A két Krúdy novella többekkel együtt „Magyar tájak” összefoglaló címen jelent meg dr. Kozocsa Sándor szerkesztésében
- ¹⁵Nyírvidék 1900. 02. 18. 7. szám
- ¹⁶Nyírvidék 1900. 05.20. 20. szám
- ¹⁷Nyírvidék 1900. 05. 20. 20. szám
- ¹⁸Evangelikus lelkészek Magyarországon 1920-ig (ELEM) 36. o. medit.lutheran.hu
- ¹⁹Bene János –Szabó Péter: A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938-1945. 255. old. Nyíregyháza, 2003.
- ²⁰Geduly Henrik: Nyíregyháza az ezredik évben (1896)

Felhasznált irodalom

1. técsői Móricz Béla családkutató (1905. 02.27. Zombor- 1979. 06.16. Budapest): A Bartholomaeides család története Nem publikált családi anyag. nyomtatásban nem jelent meg.
2. Egyházi gyűlések jegyzőkönyve E 6/2 (1848-1863) és további kötetek 1900-ig
3. Nyíregyháza temetői: dr. Fazekas Árpád –Szekrényes András, Nyíregyháza 1990
4. Cserenyák László: Nyíregyháza örökváltsága Nyíregyháza.1974.
5. A reformáció öröksége a tírjákok körében Szerkesztette Szabó Sarolta, Nyíregyháza 2017 NEA
6. Geduly Henrik: Nyíregyháza az ezredik évben 1896, Nyíregyháza, nyomtattatott Jóna Elek könyvnyomdájában

A dolgozat címe idézet rész a 286. oldalról

Melléklet 1

Márványtábla az evangélikus templomban
Papok padja a nyíregyházi Kossuth téren

Melléklet 2

Nyírvidék 1900 január 6

Bartholomaeidesz János.

(1814. ápril 2. — 1900. február 12.)

Nyíregyháza városát ismét nagy veszteség érte. Patriarchális, köztisztelőben és szeretetben álló alakjai közül kidőlt egy, a legnemesebbek, a legtiszteltebbek egyike, a nagy nyíregyházi ev. gyülekezetnek ősz lelkésze, Bartholomaeidesz János. Őnzó korunknak azt az elemét képviselte, mely-mint a drágakő a bánya értéktelen kövei között — fényt, világot vet még erkölcsi homályban élő társadalmunkra is, melynek megtudunk bocsátani, ha látjuk, hogy nagy tévedései mellett ilyen alakokat is tart a felszinen.

Mert az elköltözött számos kiváló tulajdonai mellett talán nemes humanismusa, önzetlen felebaráti szeretete volt az a mindenkit megkapó, elbűvölő vonás, mely lényéből kiáradt s vele szemben mindenkit tiszteletteljes hódolatra készített . . .

Nagy volt a munka szeretetében is. Fáradhatatlan kötelességei teljesítése körül. Csodálatosan friss — még aggkorában is — a tevékenység mezején. Valóban e téren Isten különös kegyelmével dicsekedhetett. Mert keveseknek adatott meg, hogy az emberi élet szokásos tartamán túl is ennyire megőrizhessék testök — lelkök képességeit . . .

És nem volt kisebb a bölcsességben sem! Hosszu életének gazdag tapasztalásai mint ki-merithetetlen kincses-bánya állottak rendelkezésére, a melyből fiatalnak—öregnek mindig kész volt, képes volt tanácsot, utbaigazítást, felvilágosítást juttatni s az élet meggyőző erejében bemutatni az evangélium igazságait...

És kiváló volt az Urnak szolgálatában is. Hűséges szolgálója Istennek, apostoli lelkű pásztor gyülekezetének. Fegyvere a szelidség, — pályafutásának célja a reábizott lelkek boldogításának munkálása volt.

De legkiválóbb volt abban a társadalmi és felekezeti korlátokat nem ismerő szeretetben, a melynek birtokában minden tulajdonságai között legközelebb állott Urához—Mesteréhez, a melynek birtokában megadatott neki, hogy jót tehetett a szegénynyel, megvigasztalja az elhagyottat, támogassa a csüggedőt — lett legyen magas vagy alacsony polczon, hive vagy más pásztor nyájához tartozó. Atyai jóindulattal viseltetett mindenekiránt, a kik csak hozzá folyamodtak. — A béke és haladás zászlóvivői közé tartozott egyházában, városában, s ha e téren támogatás kellett, azt tőle eredmény nélkül senki sem kérte. Világi vagyondolmányában szegényen halt meg, — de Urához, ítélő Birájához oly kincseket vitt fel, a melyek minden hatalmaságoknál gazdagabbnak tűntették őt fel: gyülekezete végnélküli ragaszkodását, népe olthatatlan szeretetét,—mindeneknek, kik őt valaha ismerték, gyászkönyveit és azt a mi bánatos vallomásunkat, hogy távozásával városban, egyházban, társadalomban szinte pótolhatatlan úr támadott.

Példája a prédán való marakodásnak társadalmában, az önzésnek sötét időszakában szolgáljon világító szövétnekül, — élete folyá-ának tündöklő vonásai szabjanak irányt a gyarlóságokra hajlandó sziveknek, — emléke legyen áldott mindörökre, — pihenése megérdemlett jutalom Uránál, Istenénél!

„Mostan, óh Uram, elbocsátd a Te szolgádat, mert látták az én szemeim a Te üdvözítődöt*!!

Az említett ezüst korong domboruan préselt ideális növény díszítéssel van ellátva aranyozott mezőből kiemelkedve, és pereméhez közel öt helyen van ályuggatva, melyen ezen dísz tárgyat akasztókkal igen vékony szövetre vagy irhára erősítették.

A díszítés nem azonos, de félre ösmerhetetlenül hasonló azon tarsoly-alaku ezüst lemezeknek díszítéséhez, melyeket Szolyván, Galgócson, Tarczalon, Bezdéden, és Bodrog-Vécsen egyéb honfoglaláskori tárgyakkal együtt találtak, és a melyek részint süveg, részint tűzszerszamtartartó zacskónak díszítésére alkalmaztattak.

Eltekintve egyéb — már ösmert — honfoglaláskori mellékletekről, ezen persa ízlésre való dísz tárgyaknak származási idejét, a galgóczi tarsolylemez mellett talált ezüst érem határozza meg, az éremről Karabasek bécsi tudós a következőleg nyilatkozik:

Az érem — melyet dirhemnek neveznek — a chorasani vagy transoxaniai samanida uralkodó családnak névszerint Nazr ben Achmed emirtől származik, a ki Kr. után 913-tól 943-ig uralkodott. Felírata következő:

„Nincs Isten, csak Allah az egy, neki nincsenek társai.* A belső körben „Isten nevében veretett e dirhem Samarkandban a háromszáz és hetedik évben, azaz Kr. után 918—919.*

A külső körben „Istené az uraság, volt és lesz, s annak idején örvendeni fognak a hívő Isten oltalmának.*

A hátlapon „Isten (dicsőrtessék) Muhammed Isten küldötte, el Muktadir-billah, Nazr ben Achmed.*

Körirat: „Muhammed Isten küldötte, ki őt megbizta a veretéssel és igaz vallással, hogy ezt minden vallás felé emelje, habár ez ellen küzdenek* (a polytheisták). Ezen utolsó sor hiányzik.

Igen sajnálom, hogy a birtokomban levő rajzokat, a melyek az anarcsi korongnak a tarsolylemezekkel való egykorúságát bizonyítják, e lapokon be nem mutathatom.

Lehet, hogy Anareson nem három sír, hanem soros temető vár alapos átkutatásra, a mely esetleg fényt deríthetne őseink kulturális viszonyaira.

Felkérem mindazokat, a kik az anarcsi leletről a fent említetteken kívül bővebb tudomással bírnak, legyenek szivesek az őt engemet törekvésemben támogatni.

Nyiregyháza, 1900. január 15-én.

Dr. Jósa András.

Az új ág. ev. lelkész.

Az á. h. evang. egyházközség a múlt vasárnap töltötte be a Bartholomaeidesz János elhunytával megüresedett egyik rendes lelkészi állást. A választás tulajdonképpen csak formalitás volt, a mennyiben az április 20-én tartott közgyűlés egyedül csak *Paulik János* budapesti vallásnart jelölte s így az egyházi törvények értelmében másra nem is történhetett szavazás.

A prot. egyházak az egyházi hivatalok betöltésének kérdésében a legideálisabb álláspontot foglalják el. Az egyházi felsőbbségnek ugyan meg van az a joga, hogy az egyházközségeknek egy vagy több egyént ajánljon a betöltendő állásokra, ez azonban a hívek kezét egyáltalában nem köti meg s az egyházi törvény korlátain belül azt választhatják meg, a ki legjobban bírja bizalmukat. Ámde ez a szép jog kétélű fegyverre is válhat, mely nehezen gyógyítható sebeket ejt az egyház testén. A hol a hívek több egyén körül csoportosulnak, a hol a pártszenvedélyt viszik be az egyházi életbe, ott a választási küzdelmek hosszú időre megbéníthatják a hitéletet s megsemmisüléssel fenyegethetik a békés együttlételet és egyvetételet.

Nem csoda, ha az egyház vezető férfiai s odaadó hívei bizonyos aggodalommal tekintenek a jövőbe, ha valamely egyházi tisztség megüresedik, s jóleső öröm tölti el szívöket, ha a választás nagyobb mozgalmak és pártoskodások nélkül történik meg.

Nálunk a választás nem okozott egyenellenségeket s nem korbácsolta fel a szenvedélyeket. Alig zárult be a sir Bartholomaeidesz János felett, máris meg volt az egyházközségnek a maga jelöltje, kinek nevét csodálatos egyérteműséggel hangoztatta a hívek apraja és nagyja.

Örülünk az egyhangu választásnak; örülnünk kellett volna, bárkit emel is a hívek bizalma a diszes polezra. Kétszeresen örülünk azonban, hogy a bizalom oly férfit ért, ki arra teljesen érdemes.

Paulik János még fiatalember. Még 34-ik évét se töltötte be s már is szép multja van. 1889-ben végezte a theológiát Eperjesen s a lelkészi vizsgálatot kitüntetéssel tevén le, Aszódra, majd innét 1891-ben Kőrmöczbányára ment segédlelkésznek. Nehány havi ottléte után Budapestre kapott meghívást, hol az evang. egyházközségek az ifjuság vallás-erkölcsi nevelésének fontos munkáját bízták reá. Lelkiismeretes és fáradhatatlan munkásságával északhamar megszerezte az egyház vezetőinek bizalmát s ennek következtében egyre nagyobbodott munkaköre. A budapesti egyházmegye azzal tüntette ki a fiatal munkást, hogy jegyzőjévé választotta; a Luther-Társaság reá bízta, az Evang. Családi Lap szerkesztését; a budapesti magyar egyházközség az egyik lelkészi kör vezetését ruházta rá, s végül az egyetemes evang. egyház is figyelmére méltatta s kitüntetésre érdemesítette, midőn a lelkészvizsgáló bizottságban juttatott neki helyet.

Ez a mult remélnünk engedi, hogy az új lelkészen nem csalódunk. Pedig sokat várunk tőle

A lekipásztornak nemcsak az a feladata, hogy tanulságos és gyönyörködtető templomi és alkalmi beszédeket tartson, hanem kiváltképen az, hogy híveivel állandó érintkezésben legyen s a hitéletet és a felvilágosodást a személyes érintkezés által is igyekezzék ápolni és fejleszteni. Ha valaki, úgy a lelkész lehet a népnek valódi atyjává, kinek oktatását s buzdítását meghallgatja, kinek szavára részt vesz a társadalomban őt megillető munkában s felhagy a kabátos osztály iránti bizalmatlansággal.

Már pedig ez a lekipásztori munkásság minálunk igen nehéz. Az egyházközséghez tartozó hívek száma mintegy 15000-re tehető, ezek nagy része azonban nem lakik benn a városban, hanem szanaszét a tanyákon. Erős kötelességérzetre s nagy munkakedvre van tehát a lelkésznek szüksége, ha lekipásztori kötelességeit teljesíteni s nemes hivatását betölteni akarja.

S mégis, első sorban ilyen irányu munkásságot várunk az új lelkésztől. De várunk még egyebet is. Az evang. egyházközségnek hívei érzelmre nézve mindannyian kifogástalalan magyarok, nyelvre nézve azonban kétfélék. Édes anyanyelvünket ugyan a nem magyarajkuak is tökéletesen beszélik, de megmagyarázhatatlan conservativismusból ragaszkodnak apáik nyelvéhez. Az egyházközség már ez ideig is sokat tett a magyarosodás érdekében, a dolgok jelen állása azonban még nem jelentheti a bevezettségét. A magyarosítás munkájából ez új lelkésznek is ki kell vennie a maga részét, s azon kell lennie, hogy a magyar Alföldnek ezen idegen nyelvű oázisa lassu, ovatos munkásság következtében eltűnjék s itt is zengzetes magyar nyelvünk legyen egyedül uralkodóvá. — S végül a felekezeti béke ápolását is várjuk tőle. Nálunk már évek hosszú sora óta semmi se zavarta meg a felekezetek közt az egyetértést és békességet. A különféle egyházak lelkészei igyekeztek ugyan a saját híveiket megtartani s lelki gondozásban részesíteni, attól azonban tartózkodtak, hogy híveiket a más vallást követők ellen ingereljék s a vallási türelmetlenséget lánggra lobbantásák. Az egyházak jelenlegi lelkészeinek türelmességét,

---

liberalis gondolkodását és békesszeregetét diéséri városunk társadalmi élete, hol az egyént nem vallása, hanem benső értéke szerint itelik meg. Hiszszük, hogy az új lelkész is a béke apostola lesz úgy szóval, mint tettel.

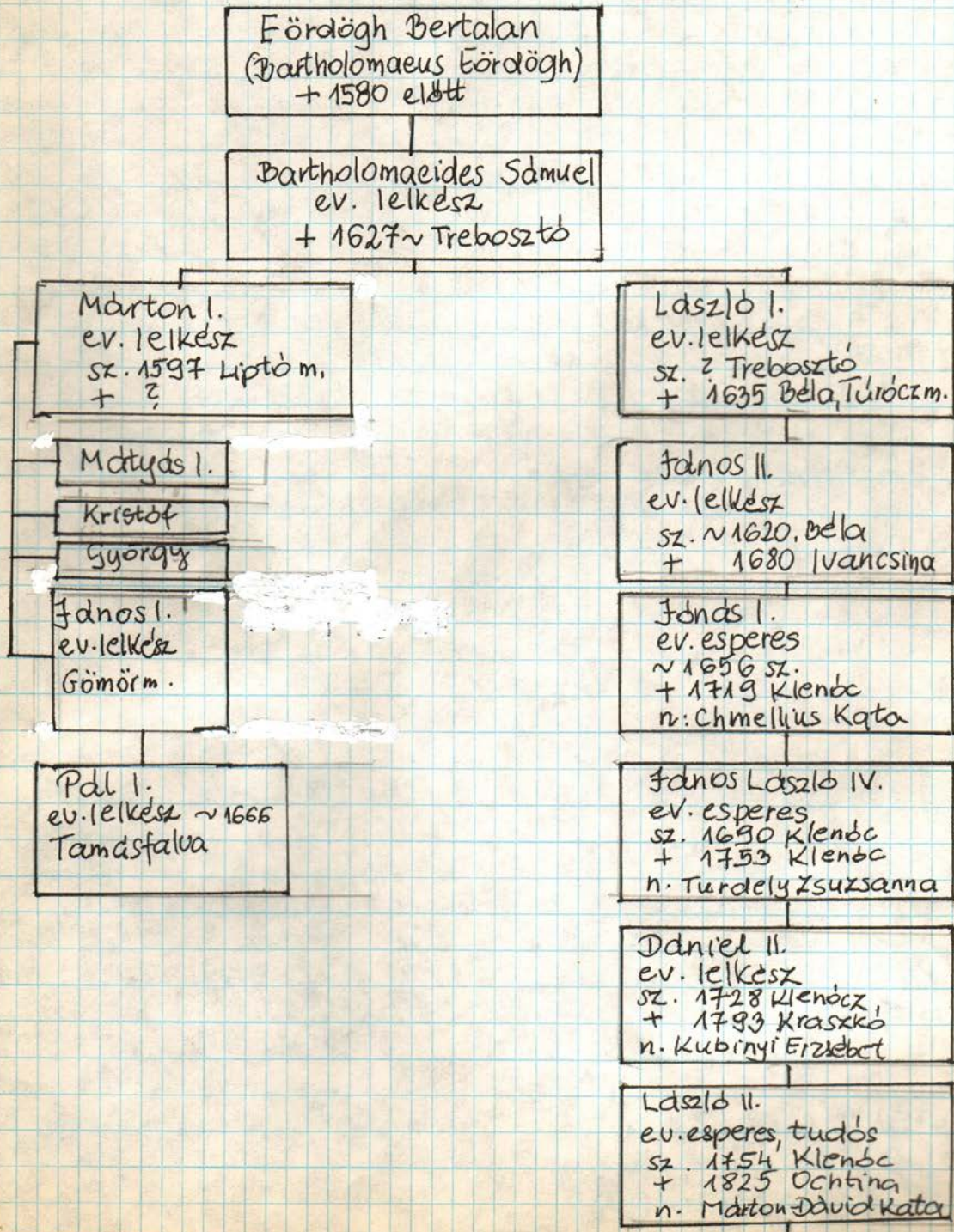
A legszebb reményekkel nézünk munkálkodása elé. Szívesen várjuk körünkbe s őszinte szeretettel fogadjuk. Isten hozza közénk mielőbb!

Adorján Ferencz.

A Bartholomaeides család kivonatos
családfája
Kiemelt részletek

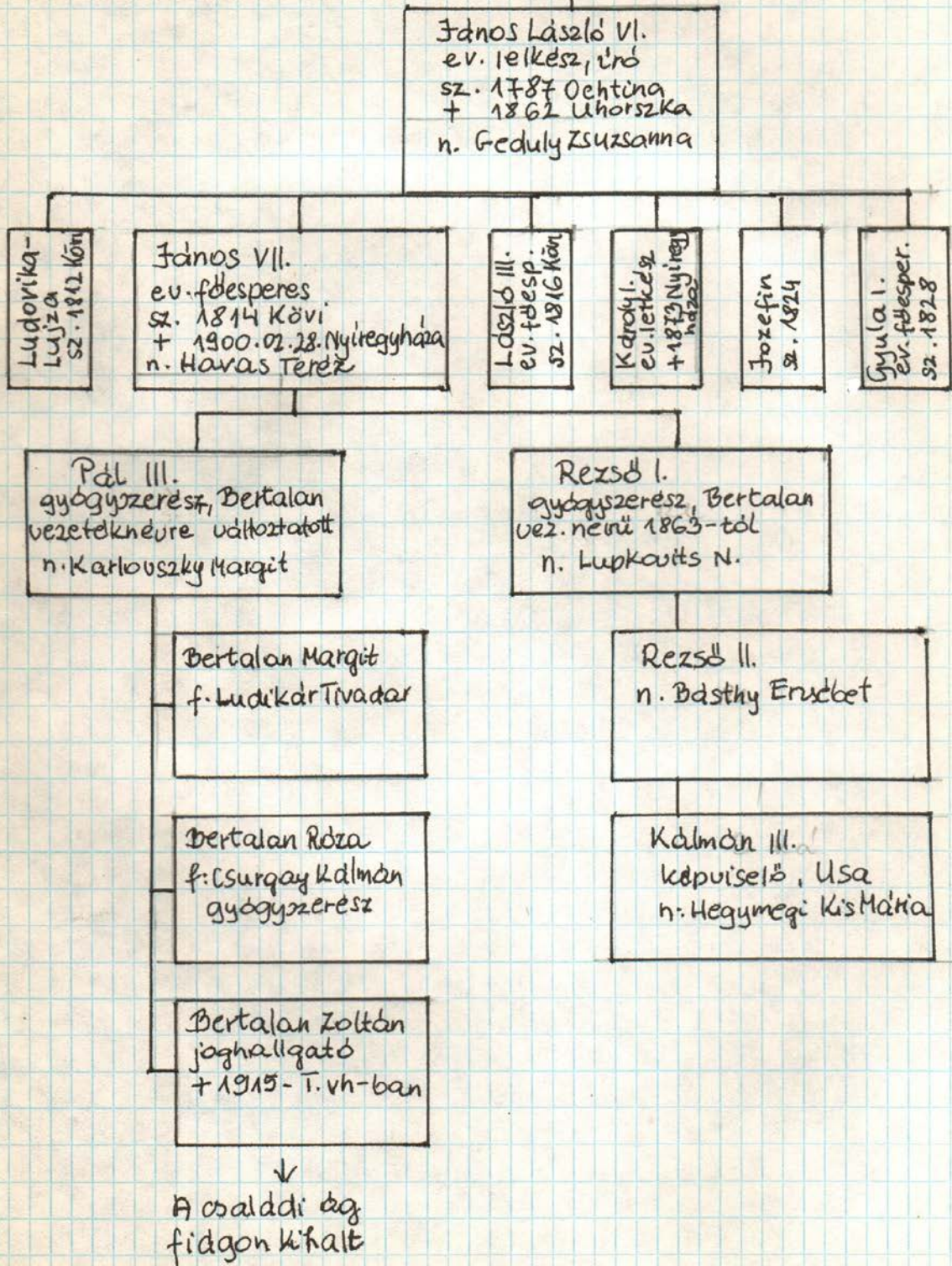
1.

1. Gömöri ág

László II. folytatása II.

Pest megyei ág

Bartholomaeides Adám
 ev. lelkész, Pilis sz: 16...
 n: Turdely Zsuzsanna
 sz: 1704
 + : 1759

János
 ev. alesperes
 sz. 1722
 + 1791 Insa
 n: Michaelides Zsuzsanna

Zsuzsanna
 f: Mikszáth Sámuel
 ev. lelkész
 sz. 1713
 + 1771 Turpolya

Pál
 evang. tanító, Nagylak
 sz. 1797 + 1847 Fütöm
 n: Körtvéni Zsuzsanna

János
 evang. tanító, Nagylak
 sz. 1824
 + ~ 1900
 n: Horváth Terézia

Kálmán Pál
 Műv. felügyelő
 sz: 1861. Nagylak
 + 1932 Budapest
 n: I. Szőlőssy Borbála
 II. Pauly Ilona

1. Kálmán
 mérnök
 sz. 1892 Budapest
 1913-ban kiudonolt
 Am.-for, nevét Berhold-
 ra változtatta

2. Borbála

↓
Kálmán Pál gyermekeinek
folytatása:

